

5. Lehkyi, O.M. (2014). Trudove vykhovannia doshkilnykiv z porushenniamy zoru. [Labor education of preschoolers with visual impairments]. Kyiv: ISP NAPS of Ukraine. Access mode: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/11350>.

ПЕРСОНАЛІЇ

Микола Супрун,

доктор педагогічних наук, професор

suprun62@ukr.net

ORCID ID 0000-0002-4198-9527

Mykola Suprun,

Doctor of Pedagogical Sciences, professor

Український державний університет імені Михайла Драгоманова, м. Київ,
Україна

вул. Пирогова, 9, м. Київ, 01601, Україна

Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University, Kyiv, Ukraine

St. 9 Pyrohova Street, Kyiv, 01601, Ukraine

До сторіччя від дня народження Клавдії Турчинської

Кожна сфера наукових знань характеризується наявністю в ній обдарувань та талантів, які власне і визначають її обличчя. Українська дефектологія має всі підстави для ствердження, що в її історії однією з таких визначальних фігур є постать Клавдії Михайлівни Турчинської (1924-1976). Клавдія Михайлівна народилася 1 січня 1924 року в селі Рублівці Кременчуцького району Полтавської області у родині

вчителя-дефектолога. У 1943-1944 роках Клавдія Михайлівна працювала бібліотекарем у спеціальній загальноосвітній школі міста Кременчука, згодом її переводять на посаду вчителя. Завдяки своїм здібностям і досягненням у педагогічній діяльності через деякий час вона обіймає посаду завуча цієї ж школи (1944-1951 рр.). У 1948 році вона вступила на дефектологічний факультет Київського педагогічного інституту, який закінчує у 1953 році. Після закінчення інституту Клавдія Михайлівна отримує диплом з відзнакою викладача біології і географії, вчителя V-VI класів середньої школи і вчителя-дефектолога. У 1951 році сім'я К. М. Турчинської переїжджає до міста Миргорода Полтавської області, де вона з 1951 до 1952 року працює вчителем школи глухих. А вже з 1952 до 1954 року – обіймає посаду заступника директора школи села Козаровичі Київської області. У 1954 році К. М. Турчинська вступає до аспірантури при кафедрі педагогіки Київського державного педагогічного інституту імені О. М. Горького. Після закінчення аспірантури 23 липня 1957 року Клавдія Михайлівна призначена на посаду викладача кафедри педагогіки. Це започаткувало нову сторінку її життя – педагогічну діяльність на дефектологічному факультеті Київського державного педагогічного інституту імені О. М. Горького. У 1964 році Клавдія Михайлівна Турчинська захистила кандидатську дисертацію на тему: «Активізація діяльності розумово відсталих учнів на уроках ручної праці в допоміжній школі». 25 червня 1965 року вона була призначена

на посаду завідувача кафедри олігофренопедагогіки. 30 листопада 1965 року була призначена деканом дефектологічного факультету і паралельно обіймала посаду завідувача кафедри олігофренопедагогіки. З 1965 до 1976 року перебувала на посаді декана дефектологічного факультету КДПІ імені О. М. Горького.

16 грудня 1976 року Клавдія Михайлівна Турчинська трагічно загинула в авіакатастрофі.

К. М. Турчинська за своє коротке, але напрочуд яскраве життя воістину багато зробила і на теренах практичної та теоретичної олігофренопедагогіки, і у сфері підготовки фахівців-дефектологів, коли протягом багатьох років була провідним викладачем, деканом і завідуючою кафедрою олігофренопедагогіки та психопатології КДПІ імені О. М. Горького.

Особливо вагомою сторінкою науково-педагогічного життя К. М. Турчинської була її педагогічна та наукова діяльність на дефектологічному факультеті столичного педагогічного вишу. Передусім, необхідно наголосити на тому, що ця вчена зробила ґрунтовну систематизацію актуальних проблем педагогіки та психології вищої дефектологічної освіти, що і сьогодні становить її методологічну базу. В основу педагогічних поглядів К. М. Турчинської було покладено особистісно центрований підхід при реалізації всього широкого спектра питань підготовки дефектолога нового гатунку. Саме тому у своїх лекційних матеріалах та в наукових працях вона

наголошувала на критичному розумінні студентами основних дефініцій різних теорій діяльності та концепцій особистості.

Постійно тримаючи в полі зору історію розвитку дефектології взагалі і системи підготовки дефектологічних кадрів зокрема К. М. Турчинська зробила цілий ряд ґрунтовних історико-педагогічних досліджень, що для періоду 60-70-х років двадцятого століття було досить сміливим поглядом на минуле вітчизняної спеціальної педагогіки.

Дослідження організаторського, комунікативного, конструктивного, проєктувального компонентів педагогічного процесу постійно становило основу наукового пошуку колективу педагогів дефектологічного факультету на чолі з К. М. Турчинською як у навчальний час (аудиторні заняття, практика і стажування студентів та слухачів), так і в період позааудиторної діяльності.

Формування готовності до виконання професійної діяльності має ряд етапів, є динамічним процесом, основу якого складають формування стійких професійних інтересів, поглиблення уявлень про сутність, зміст майбутньої професії: розвиток педагогічних нахилів та здібностей, виховання впевненості в правильності професійного вибору, відповідність психічних рис та особистісних якостей людини вимогам професії, щире прагнення працювати за обраним фахом.

Виходячи з того, що одним із завдань свого дослідження була розробка моделі випускника-дефектолога в

ракурсі його професійної готовності до виконання своїх службових обов'язків у середовищі дітей та підлітків, які мають певні вади в психічному розвитку, вчені ставили перед собою мету дослідити взаємопов'язані її компоненти: мотиваційно-ціннісний та змістовно-процесуальний як у межах навчального процесу, так і в позааудиторний час.

Стосовно вивчення організації навчальної роботи в закладах освіти, що займаються підготовкою спеціалістів для спеціальних шкіл, то перш за все варто зазначити, що сферою дослідження цього колективу одностудентів на даному етапі наукового пошуку був увесь навчально-виховний процес закладу освіти і, зокрема, аудиторна навчальна робота, яка, на нашу думку, за умови тісної інтеграції з практичними формами навчання і повинна сформувати професійне обличчя педагога-дефектолога майбутнього.

Розглядаючи свої дослідження в площині дефектологічної науки та педагогіки вищої школи, К. М. Турчинська на початковому етапі мала на меті аналіз його історико-педагогічних аспектів. Саме тому для неї та представників її наукової школи суттєвим було звернення до вивчення педагогічної творчості науковців, які стояли біля джерел створення вітчизняної вищої школи. У першу чергу це М. І. Пирогов, М. П. Драгоманов, К. Д. Ушинський, М. С. Грушевський та багато інших вчених-організаторів вузівського навчання світового рівня.

Сучасний фахівець-дефектолог, як завжди стверджувала

К. М. Турчинська, насамперед має бути інтелігентною людиною, що передбачає не тільки оволодіння знаннями в різних сферах життєдіяльності, у тому числі, безумовно, і в професійній, а й головне –керування ними в повсякденному житті. Неможливо уявити сучасну творчу людину без постійного бажання до самовдосконалення в усіх сферах самовиховання: інтелектуальній, духовно-культурній, моральній, фізичній та професійній, що за своєю природою є інтегрованою, а саме такою, яка вбирає (в ідеалі) в себе найпрогресивніші тенденції розвитку особистості в усіх вищезазначених сферах самовиховання. Такий підхід потребує не тільки реальної оцінки кадрів, які готує наша вища дефектологічна школа, а й програми їхньої підготовки на найближче майбутнє.

Досліджуючи шляхи ефективного використання навчально- виховного процесу в особистісно професійному зростанні спеціаліста в галузі дефектології, К. М. Турчинська зі своїми колегами виходила з припущення, що його виховання має реалізовуватися як цілісна структурна система, в якій навчальна робота (аудиторна, практика і стажування) та позааудиторна діяльність студентів гармонічно доповнювали б одна одну, а саме працювали б на кінцевий результат діяльності закладу освіти – на підготовку спеціаліста.

Методологічною основою ствердження є головне соціально- педагогічне завдання вишу – формування інтелігента, готового виконувати широку суспільну та

професійну діяльність. Отже, завдання українського суспільства, як і будь-якого іншого, полягає у вихованні патріота-громадянина і одночасно спеціаліста у своїй галузі знань, оскільки всепроникаючий сучасний популізм та дилетантизм несе в собі велике соціальне зло – породжує собі подібних.

Визначальними педагогічними факторами, що забезпечували успіх дефектологічного факультету в досягненні цієї мети, була постійна науково-педагогічна робота педагогічного колективу на чолі з його деканом та свідомо активна навчально-пізнавальна і наукова діяльність вихованців. Головною ідеєю всього періоду діяльності К. М. Турчинської на факультеті було те, що результативність педагогічного процесу буде найбільш високою тільки за умови творчої співпраці його творців – педагогів та їхніх студентів.

Саме керуючись даним підходом до проблеми підготовки кадрів дефектологів, К. М. Турчинська постійно прагнула у своїй праці до розвитку творчого мислення студентів у процесі навчання. Аналізуючи окремі сучасні першоджерела з даної проблеми, ми відзначаємо, що вони теж концептуально доповнюють теоретичні погляди К. М. Турчинської на цю проблему.

Дотримуючись такого бачення природи педагогічної творчості, та, зокрема, розуміючи, що успіх у навчанні студента визначається чіткістю постановки та реалізацією широкого комплексу ключових завдань навчального процесу,

вчена прагнула тримати в полі зору постановку цілей, змісту та організацію навчально-виховного процесу факультету. Особливо це проявлялося в проведенні навчання студентів відділення факультету з підготовки вчителів трудового навчання для допоміжних шкіл. Дана спеціалізація дефектологів-олігофренопедагогів була відкрита саме завдяки творчим зусиллям К. М. Турчинської.

Поряд із значними здобутками у сфері підготовки дефектологів найвищого гатунку її наукові інтереси сягали й галузі безпосереднього застосування сил своїх молодих колег – допоміжної школи з позицій гуманістичних завдань спеціального корекційного навчання. Однією із стрижневих проблем даного типу дитячих навчальних закладів вона слушно вважала профорієнтаційну роботу – вагомий чинник соціалізації дитини в дорослому житті.

Найбільш значущі результати її багаторічного наукового пошуку лягли в основу монографічного дослідження, яке слугувало основою її докторської дисертації, яку К. М. Турчинська не встигла захистити через трагічну смерть на самому злеті її творчого життя.

К. М. Турчинську завжди цікавило, як відбувався процес становлення теоретичних засад і практики організації професійно-трудоного навчання та виховання дітей та підлітків з порушеннями інтелекту. Історія становлення й розвитку допоміжної школи свідчить, що особливо складним був період 20-30-х років. Старе суспільство не залишило

широкомасштабного досвіду організації навчання та виховання дітей з особливостями фізичного чи розумового розвитку в державних освітньо-виховних закладах, оскільки таких не було. Потрібно було будувати все з самого початку і по-новому.

Допоміжна школа в умовах колишнього Радянського Союзу із самого початку її створення стала трудовою з елементами професіоналізму в межах, що вважалися доступними для розумово відсталих учнів.

У здійсненні суттєвих зрушень велике значення має аналіз попереднього досвіду організації професійно-трудової підготовки учнів до самостійного життя. Вже в двадцяті роки були розроблені методологічні засади, що визнавали основні напрями роботи з учнями спеціальних шкіл, зокрема у сфері підготовки їх до праці в суспільстві.

Вищезазначені науковці послідовно розкривали основні віхи того шляху, коли на освітніх теренах України велась планомірна робота із впровадження теоретичних установок, розроблених на Першому Всеросійському з'їзді з боротьби з дитячою дефективністю, безпритульністю і злочинністю, та на Другому з'їзді соціально-правової охорони неповнолітніх. Зокрема, й у наш час заслуговують на ретельне вивчення матеріали виступів на цих наукових форумах провідних вчених того часу: Л. С. Виготського, О. М. Граборова, О. М. Щербини та інших.

Саме керуючись врахуванням історичного досвіду в налагодженні діяльності допоміжної школи, К. М. Турчинська

розглядала профорієнтацію її учнів як один із вагомих засобів впливу на покращення процесів соціалізації дитини в реальне суспільне життя.

Автор монографії (Турчинская К.М. Профориетация во вспомогательной школе. - К.: Рад. школа, 1976. - 128 с.) вперше представила в систематизованому вигляді величезний історико-педагогічний та експериментальний науковий матеріал стосовно розвитку профорієнтаційної роботи в допоміжних школах республік колишнього Радянського Союзу, а також провела певні паралелі з досвідом допоміжних шкіл інших країн, що, безумовно, є суттєвим внеском у спеціальну порівняльну педагогіку.

Варто зазначити також і те, що це не тільки навчальний посібник для студентів дефектологічних факультетів педагогічних вишів, а й дослідження, в якому підбиваються певні підсумки розвитку теорії та практики всієї корекційної педагогіки сімдесятих років минулого століття.

Ця книга увібрала в себе ґрунтовні питання підвищення якості професійно-трудової підготовки дітей з особливостями розумового розвитку. У цій роботі експериментатор вкрай коректно розкрила питання теорії профорієнтації та профвідбору як важливої дефектологічної, так і соціальної проблеми. Це та всі інші дослідження К. М. Турчинської завжди відзначались вагомим аналізом практики роботи допоміжної школи з трудового навчання і виховання і, зокрема, такого важливого компонента цієї роботи, яким є

профорієнтаційний аспект. Для педагогів-практиків та науковців багатьох поколінь становив та становить великий науково-практичний інтерес експериментальний матеріал із організації профорієнтаційної роботи в допоміжній школі, визначення рівнів профпридатності дитини з особливостями фізичного та психічного розвитку до опанування тієї чи іншої професії. Оскільки, на думку автора, дослідження, професійно-кваліфікаційний рівень підготовки сучасного робітника, відповідність його психофізіологічних особливостей вимогам певної професії визначає і ефективність виробництва, що є не менш важливо як для суспільства, так і для конкретної людини, бо це є гарантія її соціального захисту.

Вагомою заслугою всіх досліджень К. М. Турчинської є те, що вона завжди чітко дотримувалася класичних методологічних засад поєднання загальнотеоретичних, філософських, психолого-педагогічних аспектів викладу наукового матеріалу з характеристики виключно медичних та психологічних чинників, що у спільному поєднанні відігравали визначальну роль у розвитку науки про навчання та виховання осіб з особливостями фізичного чи розумового розвитку.

Особливо вдало в цьому плані розкрито науковцем сутність понять «профорієнтація та профвідбір» з урахуванням поглядів представників широкого спектра наук, які вивчають дану проблему: економіки, психології, фізіології, соціології тощо. Опираючись на широкий спектр наукових знань,

К. М. Турчинська розробила оригінальну методику оцінки та прогнозування ролі учнів у трудовій діяльності на основі врахування психофізіологічних особливостей їхнього розвитку.

Отже, на думку вченої, увесь широкий спектр методів трудового виховання та навчання дітей з особливостями розумового розвитку має забезпечити корекційно-розвивальний вплив на учня, у результаті чого мають сформуватися позитивні особистісні та професійні якості. Результативність цього процесу буде визначатися передусім виваженням підбором для дитини майбутньої професії. К. М. Турчинською був зібраний протягом багатьох років унікальний матеріал, який свідчив, що, враховуючи особливості психофізичного розвитку учнів даного типу шкіл, вони можуть успішно соціалізуватися лише в небагатьох робітничих професіях.

Щиро вболіваючи за долю випускників допоміжних шкіл України, К. М. Турчинська, як справжній педагог-гуманіст, напрочуд багато зробила для успішного розв'язання проблем працевлаштування випускників. Розуміючи те, що зростаючі вимоги сучасного виробництва будуть поступово звужувати коло можливих професій для учнів даного типу шкіл, вона за допомогою своїх однодумців-практиків постійно вносила суттєві корективи до навчальних програм з трудового навчання допоміжних шкіл. З метою досягнення успіхів у цій багатогранній проблемі вона всебічно вивчила професійну стійкість випускників, що сприяло значному покращенню адаптації підлітків до умов конкретного виробництва.

Обрання професії та особистість учнів допоміжної школи мають стати, на думку вченої, центральною проблемою не тільки для педагогічного колективу, а й для всіх відповідних органів освіти. Саме на реалізацію цього положення і було спрямоване формування професійної спрямованості учнів, що здійснювалося через формування стійких професійних інтересів. Реалізовувалося дане завдання через широкомасштабне вдосконалення змісту та форм профорієнтаційної роботи в цьому типі навчальних закладів. З цією метою в школах, наприклад, широко використовувалися, особливо в старших класах, не тільки внутрішньошкільні, а й державні форми профпропаганди: спеціально організовані конференції, зустрічі, екскурсії на виробничі підприємства тощо.

Ознайомлення учнів із загальнодержавними службами та юридичними основами працевлаштування, яке стало у 70-ті роки досить широко проводитися у спеціальних школах, суттєво підвищувало готовність учнів як до обрання професії, так і до самостійної організації трудової діяльності після завершення навчання.

До безперечних науково-практичних досягнень цього науковця необхідно також віднести методiku професійної адаптації випускника допоміжної школи до нових умов трудової діяльності. Це поняття, на думку автора, містить два тісно пов'язані між собою процеси: групову та соціальну адаптацію – пристосування організму особистості як до нового

режиму професіональної діяльності, так і до нових умов встановлення професіональних міжособистісних професійних стосунків.

Безумовно, що подібні новаторські ідеї К. М. Турчинської стосовно реформування всієї системи професійної орієнтації вихованців допоміжних шкіл вимагали перегляду змісту та форм трудового навчання учнів восьмирічних допоміжних шкіл, уточнення часових параметрів рівня трудової підготовки (пропедевтичний, загальнотехнічний, професійний).

Отже, у нас є всі підстави стверджувати, що весь багаторічний пошук К. М. Турчинської, спрямований на суттєве вдосконалення професійної орієнтації учнів допоміжних шкіл, виявився досить результативним і не втратив своєї наукової та практичної значущості й у наш час.

Однією з найскладніших проблем у проведенні наукового дослідження у сфері історії педагогічної науки є пошук правильного зіставлення в розкритті ролі об'єктивних та суб'єктивних факторів, що визначають рівень досягнень її науково-практичних результатів. Дійсно, історик корекційної педагогіки має відповідально проаналізувати вплив економічних та соціально-політичних чинників, а також самої особистості, яка діє в цих умовах, на розвиток певної сфери знань. Стосовно ж дослідження науково-педагогічної творчості Клавдії Михайлівни Турчинської, то, на нашу думку, сучасна історико- педагогічна наука має всі підстави розглядати її як представника передової когорти видатних вчених-дефектологів

України.

Про масштабність фігури вченого судять за багатьма критеріями, але один із найвагоміших – наукова школа, яку він заснував. Українська дефектологія зараз гідно представлена цілою низкою імен, які визначають її сучасний світовий рівень і які у свій час були й колегами та учнями К. М. Турчинської: В. І. Бондар, Л. С. Вавіна, Н. Ф. Засенко, Г. М. Мерсіянова, В. М. Синьов, І. П. Колесник, М. Д. Ярмаченко та ще багато інших провідних фахівців корекційної педагогіки. Визначним є і те, що кафедру олігофренопедагогіки дефектологічного факультету НПУ імені М. П. Драгоманова протягом багатьох років очолювала її донька Валентина Євгеніївна Турчинська, потім цю естафету майже 15 років продовжував її учень – професор Іван Пантелійович Колесник, а нині колектив кафедри психокорекційної педагогіки і реабілітології плідно працює під керівництвом учениці Валентини Євгеніївни – доцента Галини Станіславівни Піонтківської...